

“Joan Sardà, potser el millor economista espanyol del segle XX”

Jacint Ros Ombravella

Professor jubilat, de Política Econòmica. UB

(Conferència a la Societat Catalana d' Economia, juliol 2014)

Venim a recordar la gran figura del Professor Sardà , potser desdibuixada ,però no oblidada ja que han passat 20 anys de la seva mort. Vinc a parlar d' aquest gran científic de l'Economia ,tan complet –Economia internacional, monetària, Teoria i Macroeconomia en general, Finances, Hisenda, Empresa... i, a més, del seu alt assessorament de polítiques econòmiques. I, també, de la seva indiscutible i brillant docència.

De manera que la usual polarització dels mèrits del Professor Sardà en confegir el Pla d'Estabilització de 1959, es lògica però “estreta”, ja que sense el seu acumulat bagatge científic no s' explicaria especialment el seu èxit.

La meva recerca (sobre la vida i obra de Sardà) va començar cap al setembre de 2013 en trobar un obert, decidit i ampli suport - tramesa de rica documentació, seguiment positiu, entrevistes -per part dels seus familiars més propers, Ana Carreras , fillastra ,i el professor Joan Sardà i Ferrer ,nebot. Sense aquest recolzament hom no hagués pogut avançar ni molt menys culminar aquest estudi. Un treball d'arxiu clau ha estat facilitat pel Banc d'Espanya (el gran record que encara se'n té de Joan Sardà, “don Juan” allà) que em va obrir el seu “Archivo General” molt ben cuidat. I sobre el que vaig buidar uns 30 documents, ja amb més de 40 anys d' edat ,segons les normes, molts d' ells de signatura exclusiva del propi Sardà i més aviat poc explotats fins aleshores.Seguiré, es clar, un fil cronològic de la seva vida, tot intercalant els seus propis textos més significatius, o els que fan referència a ell, contextualitzant-los. Dues prèvies:

La meva sorpresa i fins i tot angoixa inicial quan em vaig adonar de que el material reunit d'inici el formaven unes 190 peces-libres, articles científics, pròlegs, recensions de llibres, ponències i conferències...-molt més del que m'havia pensat abans de començar “la feina”. L'altra, que de seguida vaig veure, que em trobava amb un economista que sens dubte era el més sobresortint, el més complet ,el millor i més “productiu” a la Catalunya del Segle XX, com sempre havia indicat el professor Fabià Estapé. La comparació amb els professionals de tot Espanya la deixo pel final (Sardà ingressà a aquesta Societat Catalana d' Economia de l' IEC l'any 1968).

Engego, doncs, el seu fil biogràfic, necessàriament sintetitzat.

Família, infància i primera joventut (1910-1932)

Neix a Barcelona a l'any 1910 en una família certament de classe mitjana; advocats, com el seu pare qui va morir tenint Sardà tan sols 4 anys, intel·lectuals, crítics literaris cas del seu avi, admirat per Joan Maragall... En quedar-se orfe pateix una certa estretor econòmica familiar (se sap tan sols de la propietat d'un paquet d' accions d' una funerària amb una certa rendibilitat. De manera que Joan Sardà tindrà d' assumir el paper del “noi gran”(té una germana dos anys menor) de la que es responsabilitzarà ja fins la mort de la seva mare el 1976. En concret va tenir que complir ser el menys gravós possible, tot seguint la formació superior coherent amb el seu entorn (matrícules reduïdes, beques...).

L' ensenyament primari i el batxillerat el fa al Col·legi Alemany, també per tradició familiar, on obté l'aplicació de la tarifa mínima de 10ptes. al mes. Crec que aquesta

formació va ser important per formar la personalitat de Sardà. Rigor en la exigència; responsabilitat; respecte als professors; esperit de superació i contenció d'excessiva emotivitat. I es clar, el domini de l'alemany, escàs entre els seus col·legues i que tant li va servir. Enllestida, brillantment, aquesta etapa als 16 anys –Sardà sempre fou precoç, com veurem-ja entra a la Facultat de Dret U.B. també per tradició familiar i no havent altres carreres de Ciències Socials. Moltes Matrícules d' Honor i Premi Extraordinari al final.

A Dret ja hi cursa Economia Política i Hisenda i es pot relacionar amb professors més grans que ell que ja havien pogut gaudir de la gran petjada de l'economista andalús Flores de Lemus qui tornà de la seva formació a Alemanya per a la càtedra de l'UB –Raventós, Tallada, Algarra...

Els anys 1931-32 són ben densos per Sardà: estades a l'estranger, amb beques, a La London School of Economics and Political Science, -Laski, Beveridge, germans Webb, socialdemocràcia-i a Munich; Hisenda. Tesi doctoral a Madrid, es clar malgrat ser ja a la República i amb l'Estatut, sobre temàtica internacional, a la vegada econòmica i jurídica. I engega el seu alt publicisme a "Economia i Finances" España Bancaria", editada a Barcelona, i segons m'adverteixen Francesc Roca i Antoni Montserrat a "L'Opinió", sobre temes molt diversos i fins a "Justícia Social". I ja entra en relació estreta amb l' Institut d' Investigacions Econòmiques dirigit per Vandellós i adscrit a l' Universitat Autònoma de la que Sardà serà el primer professor adjunt d' Economia. Joan Sardà, doncs, ja va clarament per economista.

Fins a la Guerra Civil

Al llarg dels anys 1933-1936 militarment ja estava reclutat a un batalló d' Artilleria, però no mobilitzat. Fill de viuda amb pocs recursos, permís especial per estudis...va seguir amb intensa activitat científica. Dos llibres, ja. El primer, amb Lluch Beltran Flórez, afrontava el polèmic tema de "Els problemes de la Banca Catalana" (1933, Sardà amb 23 anys) tractant de les dues fallides del Banc de Barcelona, al 1920 que s' atribueix a imprudents pràctiques especulatives i, més important, la del Banc de Catalunya que va assolir unes 50 oficines dins Catalunya i la caiguda de la que, al 1932, els autors relacionen amb la falta de previsió dels efectes de la crisi del 29 però també a una sobtada retirada de tots els dipòsits de CAMPSA-que el mateix banc havia contribuït a fundar!-

Segons la fonamentada tesi de Francesc Cabana. L' altre llibre, d' autoria d'ell sol, indogudament menys conegut, fou "La intervenció monetaria y el comercio de Divisas en España" ed Bosch, Barcelona,1936 (als 26 anys d'edat de Sardà). La segona part es destina a recopilar l'abundant legislació informativa d'aquest mercat. Però es que la primera ho fa, críticament, sobre la política d' intervenció monetària exterior de la República, amb totes les seves implicacions sobre el conjunt de la seva política econòmica. En síntesi Sardà posa en qüestió la que podríem anomenar "obsessió per mantenir alta la cotització exterior de la pesseta"-prestigi?més papistes que el papa per ser un Govern d' esquerres?- quan Anglaterra, França...deixaven caure els seus signes monetaris.

I recomana, a més d' aspectes de reorganització dels òrgans de contractació i intervenció, sobretot la revalorització de les Reserves d'or del Banc d' Espanya (tan lluny de la fixació en un patró or, i ,així, no tenir de condicionar tota la política pressupostaria i monetària a aquesta restricció, amb uns efectes recessius que el Professor Sardà arriba a relacionar als mals resultats en activitat de la balança de pagaments (en especial pel frè a les exportacions, remeses d'emigrants i entrades de capital) i ocupació, conduents al malestar social caldo de cultiu "material" del conflicte social immediat.

I Sardà a la Guerra Civil

El conflicte i la revolució interrompen tots els camins professionals de Sardà, ja prou consolidats. I ha de tenir en compte les noves necessitats de la seva família en aquella situació ,racionaments, riscos. Però s'ha de conèixer que el Govern de la Generalitat d'alguna manera el va captar com professional assessor. Sobretot pels rellevants Decrets de S' Agaró (Conseller de Finances Govern Tarradellas) per organitzar el nou escenari de les finances de la Generalitat i de la col·lectivització. Això amb alguna mesura prèvia d'estabilitat pressupostaria i fiscal li va representar després a Sardà la seva principal "taca política".

Sota el mateix, "diguem-ne paraigües", encara va ser anomenat, cap a mitjans del 1937 professor substituït d' Economia a una Escola de Comerç de la Generalitat. Però al 1938 ja va ser mobilitzat cap al front Aragó-Ebre, quan la guerra ja pintava ben malament per la República. De la seva missió allà hi ha dues versions: La familiar-nebot Joan Sardà-que va ser destinat, donat el seu domini d'idiomes a un Servei de comunicacions. Estapé en canvi s' inclina, per converses que va tenir amb Sardà (*"Deu grans catalans"* La Magrana, 1987), pel seu destí a serveis de cartografia...

Derrotats, surt per la frontera cap a França. Però no opta per l' exili. Motius?: Pateix una gran decepció per com han anat les coses, també al bàndol Català republicà (p.e. ordre/desordre públic juliol 36...juliol 37).-La seva família roman a Barcelona.-La perspectiva de l'exili polític li sembla ben incerta.

I, tot sigui dit, a Burgos pot comptar amb avals de rellevants parents, sobre una fitxa "sense delictes de sang" com es deia aleshores (al mateix Estapé li havia dit "crec que no he matat a ningú"). Els avalistes eren J.M. Trías de Bes, cosí i ja assessor del Govern de Burgos en Dret Internacional, i els Dexeus metges, cosins germans. Després d'un període del que se'n deia "clasificación y depuración", pot tornar a Barcelona al 1941. Una altra depuració, amb procés, per part del Col·legi d'Advocats de Barcelona, acaba com favorable per Sardà amb l'avantatge de que li sigui lliurat el salconduit Idoni per a moure's per tota Espanya, no encara a l'estranger (l'equivalent per animals i mercaderies era "la Guia").

Els difícils anys quaranta

Ben malament se li presenta , a qui ja començava a ser un científic de l' economia prou decidit ,l'escenari dels anys 40 com a tants milers o milions de persones. Els seus punts de recolzament- IEC .Universitat Autònoma de Barcelona, publicacions que col·laborava. Tot desapareix, inclosos prou referents personals-exili de Vandellós, C. Pi i Sunyer, Raventós...i l'etiqueta de "no adicto al Régimen".Es una seqüència en la que s'ho juga tot, vull dir: seguir la seva "vocació ""carrera" o renunciar-hi ja per sempre.

Sabeu com reacciona, amb uns 31 anys? Amb treball, treball, treball o si voleu amb un resistir, resistir...(aquí jo n' oblidaria els criteris de la seva formació al Col·legi. Alemany).

Des del 1941 al 1951: Dos llibres ,un d'ells molt important i rellevant col·laboració en una recerca en equip al 1950 i 16 articles científics a les millors revistes-Moneda y Crédito, Anales de Economía, Quarterly Journal of Economics, Trimestre Económico i 15 recensions de llibres , sobretot novetats anglosaxones, d 'un alt nivell, a les mateixes revistes. Al 1943 intenta assolir una Càtedra a la Universitat de Madrid. Malgrat els seus

mèrits, no. D' aquest temps Sardà confessa, en una entrevista molt posterior (Madueño a La Vanguardia) que “li costava guanyar-se la vida” be que mantenia ,amb un company seu de Dret, un modest despatx Provença/Passeig de Gracia-dedicat a l'especialitat del contenciós, sembla que per reclamacions a l'Ajuntament de Barcelona per l'arbitri de clavegueram!!!

Diguem-ne alguna cosa dels dos llibres (i mig). El més important, considerat seminal, “La política monetaria y las fluctuaciones de la economía española en el Siglo XIX” CSIC, Madrid,1948. Un dels seus grans mèrits és el de fer la recerca de base per tal de construir les series estadístiques de preus- primeres matèries cost de vida balança de pagaments... (el seu col·laborador Pere Martinez Mendez, llicenciat a la UB les projectarà des del 1900 fins al 1936 no publicat).

Es tracta, doncs, de fer una Historia que tingui molt en compte els factors financers, monetaris i econòmics el que, com sabem, prou historiadors no fan, simplement per la seva debilitat de coneixements en aquesta vessant. Es per això que el Professor Fuentes Quintana, en una valoració ben positiva del conjunt de l'obra de Sardà, assenyali que aquesta va influir molt per a despertar un nou i renovat interès en el XIX, com ara en Tortella, Martín Acuña o a casa nostra Josep Fontana amb els seus estudis sobre la hisenda al segle XIX.

Segurament aquesta recerca de Sardà fou decisiva perquè li adjudiqués una Càtedra a Santiago a finals de 1948; bé ja havia superat un esglaó clau.

L' altre llibre-Ed. Bosch Barcelona 1951-és un excel·lent manual pels estudiants d' Economia Política a Dret, “*Introducción a la Economía*” del que destacaria dos valors: Una bibliografia per a cada capítol molt abundant i posada al dia anglesa, nord-americana, alemanya, francesa-i tot un capítol final dedicat a explicar bé el model keynesià . I encara la participació ,als volts de 1950-51, en un estudi sobre les perspectives d' un mercat unit europeu i Espanya (la contribució de Sardà d'unes cinquanta planes). Està clar que el Professor Sardà ha pogut superar els difícils reptes que els 40 li plantejaven per seguir.

I ara Veneçuela:

A finals de l'any li arriba la proposta de nomenament com assessor del Banc Central de Veneçuela, vaja del Govern econòmic d' aquell país del que les principals circumstancies aleshores eren: Govern del General Perez Jimenez, elegit “democràticament”. Afluència econòmica donades les exportacions de petroli i el seu preu (la demanda europea ja s'ha engegat amb intensitat). Precisament la seva contrapartida interior genera tensions inflacionàries. Malgrat això la balança comercial del país és deficitària ja que “ho ha d' importar tot”, donada la mínima diversificació de la seva economia. A més el pes gegantí del sector públic, cap a un 46% del PIB, incloent les majoritàries empreses estatals petroleres, situació que no agradaria gaire , precisament, a Sardà. I se'ns plantegen dues rellevants qüestions: Una el perquè acceptà l'oferta veneçolana just després d'haver aconseguit la càtedra a Espanya després de tants esforços i l'altra el paper, treballs i èxits de Sardà a Caracas (a quina Universitat també fou nomenat catedràtic de Teoria Econòmica.)

Resumim la resposta-complexa-a la primera: En primer lloc Sardà veia cada vegada més reforçat el Règim, Nacions Unides, Guerra Freda...i per tant el panorama polític i econòmic del país. I per tant l'horitzó universitari, ben pobre; precisament en aquest camp se li havia tancat l'oportunitat de Càtedra a Barcelona per la irrupció del molt més jove professor JLL Sureda, procedent de la direcció del Col·legi Major de l'Opus a Madrid. I, no ens ho deixem, se li obria, amb l'oferta l' àrea del dòlar...Ja m'enteneu; bé i que li arribés l' oferta, sembla, sembla que per l'avís i mediació del seu

amic Grases, exiliat del primer moment i que era un prestigiós Catedràtic d' Història a la Universitat de Caracas. I a quins problemes "tècnics" s' hauria d' enfrontar?: El primer ja l'hem esmentat, les tensions inflacionàries que també venien acompanyades de dèficits públics; en aquest tema calia un cert programa d' estabilitat i sostenibilitat que Sardà ja va negociar amb el FMI i així comença el seu coneixement de la institució, del seu know-how i de tècnics destacats . Una vegada corregit el problema més urgent, calia contemplar una certa reforma del sector públic veneçolà que més enllà del seu equilibri conjuntural s' orientés cap a una sensible reducció del seu pes dins de l' economia, sobre tot via privatització, encara que fora parcial, de les grans empreses estatals del petroli. Tot l' anterior s' assolirà raonablement amb el seu assessorament; una peça clau va ser un nou marc per la inversió estrangera, sobre tot al sector "oil", el que va implicar una certa reducció del sector públic.

En canvi, el problema de la poca diversificació d'aquella economia-i ara encara o a Cuba?-tan sols el va poder deixar en el terreny dels bons consells (quatre anys i mig no son gaire i a Sardà no li corresponien ni tenia els estris assignats per una mena de planificació; en tot cas es pot observar que el tema de l'economia del desenvolupament s'incorpora, amb aquesta experiència al ja tan complert ventall temàtic del Professor i deixa allà 3 publicacions de nivell, entre les quals, publicada pel mateix Banc, una explicació de les taules "input-output" i de la seva potencial utilitat i alguna altra, precisament, amb òptica de desenvolupament. Val la pena recordar, pel que ve, que la seva ja experiència i bona imatge al Fons Monetari Internacional tindrà molt a veure amb la seva important designació al Banc d' Espanya (maig de 1956)

I al Banc d' Espanya 1956-1965, amb el Pla de 1959 i efectes.

Per explicar aquest període, central en la professió de Sardà com assessor, podré sintetitzar molt, donat l' ampli coneixement del procés i resultats del Pla d'Estabilització de juliol de 1959 que obre tota una nova etapa a l'economia espanyola de creixement, de sostenibilitat, d'economia de mercat, d'obertura exterior, d'explicitar una economia capitalista europea (Muriel Casals a l' Enciclopèdia Catalana li donava, encertadament, aquesta darrera dimensió). Potser dir-ne alguna cosa del com arriba Sardà al càrrec de Director del Servei d' Estudis del Banco de España.

Per a mi el principal factor és la situació crítica de l'economia espanyola amb una inflació en torn al 15%, sobretot una posició en divises que tan sols es salva per restes sobrants disponibles dels Acords d' Ajuda Nordamericana, pels enganyosos saldos d' acords bilaterals ben insolvents i, és clar, pels controls directes i intensos de qualsevulla adjudicació de divises; aquest darrer serà el punt més crític quan es va tractar de fer el gir de política econòmica. D'altra banda el Servei d' Estudis del Banc havia perdut tot nivell de qualitat i, es clar, d' influència.

Però feia falta, però, algun circuit personal per què Sardà fos nomenat. Aquí dos o tres punts: "Don Juan" no- entra en joc junt amb un anomenat Govern tecnocràtic-Ullastres, Navarro...-sinó prou abans, bé que coincidirà amb l'orientació general d' aquests, estabilitzadora i liberalitzadora... I al maig del 56 es produeix una mediació personal que resulta decisiva (ja sabeu com van aquestes coses).

El Sr. Mariano Sebastián, també professor a la Facultat de Dret de Madrid, era el Secretari General del Banc d' Espanya i a ell se li pot atribuir la proposta de Joan Sardà pel càrrec!!! (però es va muntar una mena de terna de candidats a presentar al Consell del Banc i va esser escollit Sardà, malgrat algun vot en contra pels seus antecedents polítics!!! No cal dir que al seu clar favor pesava, a més de la seva obra científica prou polaritzada

en Monetària, Macro i Economia internacional, la seva experiència a Veneçuela a la que representà a moltes reunions i negociacions amb el FMI.

Avanço que Joan Sardà, sempre amb el sòlid fonament científic que hem registrat, va fer, vers la gran aventura del Pla 59, de veritable estratègia ara més audaç, ara més prudent-conjuminant els minsos recolzaments interns amb la informació l'argumentació cara als organismes internacionals a qui convèncer.

Les negociacions havien de ser discretes ja que la cúpula del Règim tenia prou resistències, no decidint-se fins al final. La que Sardà anomenava "minorie éclairé", -una quasi guerrilla-convençuda a dins i partíps en les negociacions (sovint en l'habitació del Palace) foren: Manuel Varela, secretari general de Comerç, JA Ortiz, secretari general d' Hisenda, i Agustín Cotorruelo de Presidència de Govern (OCYPE)...pas mal"! I com guia estratègica combinar audàcia amb prudència d' acord amb la seva observació dels efectes/reaccions a les mesures adoptades i a les posicions de "les forces vives", econòmiques, polítiques...I no perd el temps: Es pot demostrar amb documents que des del mateix 1957 el Professor té clar el "full de ruta" i ja proposa mesures preliminars que s' esglaonaran 57-fins el primer semestre del 1959, amb una gradualitat molt seva (de J.S.) Algunes línies de mesures preliminars: les tendents a corregir el dèficit públic, monetàriament expansiu, via una certa contenció de la seva despesa global i uns augments tributaris a reforma fiscal de 1957...impostos especials sobre alcohols, tabacs, gasolines i "apretar" en les avaluacions globals sectorials sobre beneficis empresa. I, molt important, renunciar ja a emissions de deute públic, incloses les de l' INI amb clàusula automàtica de pignorabilitat. Com acompanyant, però també prou indicativa de tendència, anar buidant de competències els òrgans d' abastos, controladors directes de preus. Amb tot això ja anava fent presentable l'administració espanyola als organismes internacionals potencialment ajudants tècnica i financerament del procés, tendències de bona direcció en les mesures i fins i tot uns principis de bons efectes en la línia volguda per "l' ortodòxia" de la OCDE i del FMI: Reducció del ritme inflacionari des del 16 % de 1956-57 al 10 de 1958; pel que fa al comportament del nivell de reserves (i de la balança exterior corrent) la situació anava empitjorant fins a una pèrdua de posició de més de 300 milions de dòlars i aquest serà el percutor final per acceptar, per un franquisme reaci, el canvi de rumb intens del Pla, juliol de 1959.

Però seguint amb l' escala de resum ja adoptada, arribem al conjunt de mesures pròpiament del Pla d' Estabilització juliol 1959 adoptades després d' una reunió decisiva entre "l' elector únic", en termes de Sardà, i el Ministre d' Hisenda Navarro Rubio qui s' hi va presentar amb un informe de tres folis: 1- indicadors de la crisi en l' economia espanyola, 2- com podien ajudar els organismes internacionals i 3 el que es tenia que corregir. L' altre argument/amença va ser la de que si no es tindria que tornar al gasogen donada la mancança total de divises per a importar petroli. Arrancada la decisió es van adoptar un conjunt de mesures per tal d' assolir els efectes correctors buscats i per satisfer els criteris de l' OCDE i del FMI, amb els que es comptava pel ajut financer a l' operació i també tècnic.

Aquest fort i ampli paquet de mesures (Decret Llei de "Ordenación económica de La Jefatura del Estado, 21 julio, 1959") està format per:

- Sostre de despesa pública a 80.000 milions al 1959, ja reducció, i per 1960.
- La reducció del dèficit públic es recolzava també amb alguns augments d'ingressos públics com ara pujar altra vegada els mòduls de les avaluacions globals o el nou joc dels drets de duanes...Una mesura monetària cabdal: Sostre de creixement del crèdit bancari a 11000 milions per tot el 1959 quan al 1958 havia crescut l'outstanding- en 21.400 milions.
- Una altra prou ad-hoc va ser establir un dipòsit previ temporal per un 25% del valor de les importacions...fre i ,efecte monetari?.

-Tornar a fer jugar els tipus d'interès (tornar vol dir que quasi no es van emprar els 20 anys anteriors) pujant el de descompte del 5 al 6,25 i el darrer descompte del 4 al 5%.

En la vessant monetària exterior calia posar el bisturí a fons: Espanya havia funcionat des del 1939, fruit del seu intervencionisme total, amb canvis múltiples i sempre allunyats del "valor de mercat de la pesseta" (des d'un estrany bàsic de 10ptes per \$, fins a 110 per importacions de Cotxes i Whiskis!!! (però si ja teníem l'autàrquic i dolent whisqui DIC de Segovia!!!

I un valor mitjà de 40\$ (quan a Tànger ja cotitzava a 61) que son substituïts per un únic de 60ptes \$. I es clar, com també obligaven els ens internacionals el comerç exterior tenia que ser multilateral.

I cal tenir molt en compte les rellevants línies de liberalització progressiva de l'economia:

-Liberalització progressiva de les importacions.

-Liberalització progressiva del marc d'inversió estrangera fins aleshores. Por?

-Progressiva però prou accelerada eliminació de tota l'estructura interior de regulacions i control dels mercats, preus, transaccions.

-Reforma financera-monetària, p.e. eliminar per sempre les emissions de tota mena de valors públics automàticament pignorables, tan potencialment inflacionaris, el que no treu que la Banca en gaudís...

-I noves línies de política fiscal i millora en el procés d'elaboració de la política econòmica.

Bé, res més si es que us sembla poc, en la línia conjuntural per una banda, i el camí cap a una economia de mercat, interior i externa.

I funciona!!!: Un gran i ràpid èxit: Dels 300 m de \$ negatius en reserves al tancar 1958, a 220 al 1959, 590 al 1960, 890 al 1961, 1070 al 1962... el principal punt crític prou superat. Pel que fa a l'amenaça inflacionària-Espanya dins d'Europa mal qualificada per assolir augments de preus de dos dígitos: 1958-9 %, 1959-2,3; 1960-2,0; 1961-2,5; 1962-3,9-. I què del cost recessiu del tot inevitable en accions d'aquest tipus?: Doncs ben suportables i temporals: PIB variació % any : 1959. Negativa en un 4%. 1960 ja positiva en un 4,7 i per 1961 gran remontada, 11,9%. Ja es pot parlar, doncs, d'èxit clar i, el que era també important, ràpid. Pel que fa a l'autoria tècnica molts pocs discuteixen la de Sardá. Penso en algun erudit ben desorientat que recorda que el 1951 o al 1957 els governs espanyols ja van fer uns certs intents estabilitzadors o altres que pretenen donar un paper prou central a altres tècnics que, això sí, varen acompanyar a Sardá en l'operació. I son terminants les opinions de qui la varen seguir de molt a prop. El mateix Felix Varela, prologuista del llibre resultant i, sobretot, la del Professor Fuentes Quintana: "Esas afirmaciones (les referents a la presència d'altres tècnics) no pueden hacer olvidar otro hecho no menos cierto: el papel singular desempeñado por el Profesor Sardá en la operación estabilitzadora hasta el punto que la opinión general asocia su nombre al conjunto de medidas que intregaron el Plan de 1959.

Després de tot això fet des del Servei d'Estudis del Banc d'Espanya, a on col·laboradors sobre tot J.A Sánchez Pedreño i també Pere Martínez Mendez (Burriana 1933, Liceu Francès Barcelona 1944-1951 i Dret UB 1951-56 a on ell va contractar Sardá per recomanació del Professor Estapé) semblava que portava a la seva continuïtat en aquella Direcció SEBE, però va topar amb el nou Governador del BE arrel del seu projecte de llei bancària que Sardá li va criticar obertament.

Al 1965, doncs, cesa d'aquell càrrec. Cal esmentar que a finals d'aquell any ingressa a la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas amb un discurs per mi excel·lent, "La Reforma Monetària Internacional" el que l'hi suposarà mantenir contacte

amb Madrid per les reunions i les seves rigoroses intervencions. Però ,es clar, ja mira a Catalunya (tan sols 55 anys).

El retorn a Catalunya: ocupacions acadèmiques i al camp privat

Es poden afirmar dues coses: Per una banda Sardá no havia perdut el contacte amb Barcelona, amb Catalunya, on la seva família, on també economistes que li demanaven consells i pròlegs-Cabana, A. Montserrat o- jo mateix i amb el món empresarial català que tractava també a Madrid, per exemple Domingo Valls Taberner. I que es volia orientar cap al camp de l'empresa privada, potser per a completar totes les seves òptiques. Començo per aquesta vessant, sintetitzant molt: Conseller del Banc Industrial de Catalunya exercicis amb els resultats negatius que son coneguts (ell se n' havia anat prou abans). Disset exercicis al Consell de CROS SA, quasi sempre com Vicepresident de les actes, generosament obertes pel Professor A.Zabalza ara President d' ERCROS, registro una intensa activitat de Sardà en el Consell, com coneixedor de lo internacional i, també, dels mercats financers interns.

Però pot seguir la seva línia d' economista acadèmic sobretot fundant la Facultat d' econòmiques a la recent creada Universitat Autònoma de Barcelona, al 1971, quaranta anys després de la de 1931 a on va ser el primer professor d' Economia. En va ser el primer Degà i es va envoltar d' un equip format per Antoni Serra, Empresa, JM Bricall, Economia Política i Jordi Nadal, Historia.

I encara va ser tornat a cridar pel Banc d' Espanya al 1972 com alt assessor del Governador, segons les nostres notícies, fins a l'any 1980 (als vols de 1970 havia col·laborat en una historia oficial del Banc d'Espanya amb un important capítol 1931-1962 en el que "gosa" tractar el polèmic tema de l' or enviat ,al 1937,a Moscou, arribant a la conclusió de que el Govern de la URSS va poder acreditar el seu ús en termes d'ajut al bàndol republicà espanyol, tesi que li va suposar més d' un enfrontament crític (els estudis d' Angel Viñas sobre el tema son molt posteriors i no sempre tenen correctament en compte l'antecedent Sardá.)

Com acostuma a passar, però en aquest cas amb tots els mèrits, li arriben al Professor Sardá nous reconeixements en anomenar-lo Col·legiat d' Honor, al 1979 el Col·legi d' Economistes de Catalunya, el seu Degà, Francesc Raventós subratlla "el reconeixement de la seva tasca a favor de l' economia catalana "angle molt important i que, en general, la societat catalana li reconeixia (el haver alliberat el potencial econòmic català "encadenat" al llarg de 20 anys d' una política econòmica del tot equivocada. I la Medalla al Mèrit Científic per l' Ajuntament de Barcelona "maragallià."i el Premi Jaume I d'Economia.

Va ser Sardà el millor, més complet economista català del s. XX?

Sí, amb tota seguretat –el mateix Estapé ho tenia dit

I dins l' ampli conjunt d' economistes a Espanya?

Per criteris de la seva durada professional (1931-1990), pel seu rigor, pel seu tan ampli ventall temàtica, i per assessoraments tan rellevants, hom diria que sí (pensant-hi més a fons tan sols trobo com a “competidors”, Manuel de Torres, d' obra i especialitats més estretes i ,sobre tot el Professor Luis Angel Rojo a qui els seus càrrecs al Banc d' Espanya no li van impedir una important obra en Teoria , Macro, Monetària...

El Mestre Joan Sardà morí el 23 de desembre de 1995,als seus 85 anys, envoltat de la seva família que l' havia cuidat amb molta cura els darrers anys amb problemes de salut: La seva muller M.Cinta Cruells i la seva fillastra Ana Carreras, sota l' assistència mèdica, els darrers deu anys, del prestigiós internista Dr. Oriol Gaspar.
Ah! I en ple ús de raó.

Agraeixo molt que la SCE m' hagi convidat per a presentar aquesta recerca sobre tot per tal de no oblidar un científic de l' economia de tanta excel·lència que honra a tota Catalunya.

**Nota de J.Ros Hombravella:*

La recerca va donar lloc a un llibre publicat al juliol de 2015, amb el títol "Juan Sardá Dexeus": "*Un economista clave en la España del siglo XX*" Ed.Aranzadi, Thomson Reuters, Madrid. Llibre que fou premiat al novembre de 2015 pel Col·legi d' Economistes de Catalunya com millor llibre d' Economía de l'any.